
EDMUND LIČ

UDK 316.72 Герц К.
316.72

PISATI ANTROPOLOGIJU

Works and Lives: The Anthropologist as Author.
CLIFFORD GEERTZ. Stanford: Stanford
University Press, 1988. vi + 157 pp., index.
\$ 19.95 (tvrd povez)

Jedan od najpoznatijih primera fiktivne etnografije ikada napisane predstavlja Frejzerov opis sveštenika–kralja Nemija, koji čeka da ga pogubi njegov još uvek nepoznati naslednik. Ovaj opis nalazi se u prvom poglavlju *Zlatne grane*, ali, čak i u skraćenom izdanju njegova rečitost čini ga nepodobnim za citiranje. Ovde ga pominjem zato što mi se čini da veoma podseća na status Kliforda Gerca kao sveštenika–kralja američke kulturne antropologije.

Knjiga o kojoj pišem nastala je iz serije Heri Kemp predavanja na Univerzitetu Stanford u proleće 1983; kasnije izmene teksta su minorne, ali se razne reference odnose na tekstove objavljene posle 1983. Tu je posebno relevantan simpozijum eseja, koji su priredili Džejms Kliford i Džordž Markus, pod nazivom *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (University of California Press, 1986), a koji sadrži radove sa seminara održanog u Santa Feu aprila 1984. Evo citata iz teksta Pola Rabinoua objavljenog u ovoj knjizi:

“Zapaža se da postoji neuobičajeno kašnjenje kada je u pitanju kretanje koncepata preko granica disciplina. Trenutak kada istorijska nauka otkriva kulturnu antropologiju u (nerepresentativnom) liku Kliforda Gerca jeste isti trenutak kada Gerca preispituju u antropologiji (jedna od stalnih tema na seminaru u Santa

Feu iz koga je nastala ova knjiga). Tako danas i antropolozi... otkrivaju nova dela i bivaju inspirisani da ih i sami stvaraju, infuzijom ideja iz dekonstruktivističke književne kritike; a pošto je ona izgubila svoju kulturnu energiju u odeljenjima za književnost, Derida otkriva politiku” (str. 241–242).

A potom i na strani 243: “I pored toga što Gerc ponekad priznaje da fikcija ne doprinosi jasnoći (u antropologiji – A.B.), on nikada ovaj zaključak nije izveo do kraja.”

Ove komentare treba da imaju u vidu oni koji čitaju moj tekst. Gercov naziv za njegov lični stil jeste “interpretativna antropologija”. Šta je on pod tim tačno mislio, menjalo se tokom godina i danas je sve manje popularno, naročito među njegovim mlađim kolegama.

Postoji određena ambivalentnost u vezi identiteta “antropologa kao autora” u podnaslovu knjige. Moglo bi se raditi i o samom Klifordu Gercu, iako sam siguran da to nije ono što je imao na umu. Dakle, opisaću ukratko ovu knjigu kao celinu, mada moji čitaoci ne treba da se iznenade ako povremeno “dokačim” i samog Gerca.

Knjiga je prilično kratka. Samo 150 strana glavnog teksta. Šest poglavlja, od kojih su prvo i poslednje Gercovi komentari o savremenoj antropološkoj (etnografskoj) sceni, dok ostala četiri predstavljaju zgnusnute skice o onome za šta se tvrdi da predstavlja reprezentativne radove Levi-Strosa, Evans-Pričarda, Malinovskog i Rut Benedikt – tim redom. Gercov izbor autora sugeriše da je, za njega, svaka od ovih slavni ličnosti imala, odnosno ima specifičan stil pisanja, koji se može međusobno uporediti s drugim, kako je naznačeno u Gercovom tekstu.

Sumnjam da Gerc stvarno veruje u ovo, i mada tvrdi da se divi radu sve četiri svoje “mete”, njegovo divljenje je očigledno limitirano. On piše bez očigledne zlobe, ali, ipak ostaje prisutan aparat “nove kritike” koji Gerc upotrebljava u stilu Keneta Berka. U teoriji, kritičar bi trebalo posebnu pažnju da posveti detaljima onoga o čemu autor piše, ali, kao što ćemo videti, Gerc upravo to ne radi, pa zato deluje pomalo neuverljivo.

U prvom poglavlju, pod naslovom “Biti tamo”, on uspešno objašnjava šta bi trebalo da očekujemo; ipak,

ne uspeva da se izbori s onim što za mene predstavlja suštinu stvari: da li etnografija uopšte ima objektivni predmet? Još od Herodota, za koga se pretpostavlja da je sve započeo, etnografi su pisali tako kao da su običaji statični. Kada dođe do promene, ona se mora objasniti kao da je nekakva anomalija. Međutim, istorijski podaci svuda sugerišu da ono što bi trebalo da se objasni jeste etnografija koja se nije menjala. Kasnije ću se vratiti na ovo. Ali, Gerc o ovome uopšte ne diskutuje. Zašto bi istorija morala da se sastoji od opisa događaja jednog za drugim, u kojem se pojedinačni događaji sasvim razlikuju, dok sledovi o kojima izveštavaju etnografi treba stalno da se ponavljaju?

Drugo poglavlje je o Levi-Strosu, pre svega o *Tužnim tropima*. Slažem se da je ovo dobar primer rada Levi-Strosa kao pisca. Francuski tekst sadrži sve posebne stilističke odlike karakteristične za njegov opus. Ova knjiga je od početka zamišljena kao književno delo koje će čitati pariski intelektualci a ne antropolozi. Pokazala se kao bestseler. Gerc citira naširoko, ali uvek na engleskom. On koristi Raselov prevod, *A World on the Wane (Svet na zalasku)*, mada primećuje da Levi-Stros više voli prevod Vajtmenovih. On u obe verzije navodi reference na engleskom, kao i u francuskom originalu. Šta više očekivati od ozbiljnog naučnika? Ali ovo je, u stvari, veoma čudno, jer Raselova verzija nema četiri poglavlja originala, činjenica koju Gerc prećutkuje. Kako očekivati da će njegovi potencijalni čitaoci, koji ne znaju francuski, pomno pratiti tekst, ako njegovi veliki delovi nedostaju?

Svejedno, mislim da je Gerc u pravu kada naglašava “izuzetan osećaj apstraktne samodovoljnosti”, karakteristične ne samo za *Tužne trope* već i za Levi-Strosove eksplicitnije antropološke radove. Etnografije skoro uvek nastaju “iz druge ruke”. U odnosu na skorašnje izveštaje, u kojima su podaci očigledno kontaminirani evropskim uticajima, preferira se pregled iz vremena pre Prvog svetskog rata u kojem sve izgleda čisto i uredno. Etnografsko “ne–ovde/ne–mi” postoji jedino u Levi-Strosovim tekstovima, a ne u njegovom etnografskom iskustvu, koje je prilično tanušno.

U trećem poglavlju bavi se Evans-Pričardom. Dok su *Tužni tropi* bili bestseler, bar u Francuskoj, Evans-Pričardove stilističke čudnovatosti ovde su predstavljene kroz veoma kratak (devet strana), malo poznati čla-

nak, “Operacije na rekama Akobo i Gila, 1940–41”, u časopisu *The Army Quarterly* iz jula 1973. Izgleda da je Gercova teza ta da je za Evans-Pričardovu etnografiju karakteristično postavljanje teze kroz prisećanje, na isti način kao što bi neko mogao da priča priče o fotografijama u foto albumu. Objektivna stvarnost, onako kako je doživljena, jeste ulepšana, ali ne izmišljena. Gerc lukavo sugeriše da je čitava priča o bici kod reke Akobo sastavljena tako što je kazivana različitim slušaocima u jednom oksfordskom pabu!

To što Gerc tvrdi o ovom članku zanimljivo mi je iz potpuno drugog razloga. Moja vojnička iskustva na krajnjem severu Burme, od leta 1942. do zime 1943, bila su vrlo slična. Moji gerilci bili su Kačini, kojima se nije moglo verovati; Evans-Pričardovi su bili Anuaci, kojima se nije moglo verovati. Moji uglavnom nevidljivi neprijatelji bili su Japanci; Evans-Pričardovi, Italijani. U oba slučaja gerilci su bili naoružani prastarim puškama. I Evans-Pričard i ja imali smo priličnih problema s nama nadređenim oficirima, dok smo se odlično slagali s civilima (kako belcima, tako i s onima koji nisu bili belci)... i tako dalje. Ali, ove sličnosti u ratnim iskustvima nisu dovele do bilo kakve sličnosti u antropološkom stilu, i ne vidim zašto bi.

Prema tome, potpuno mi zapanjujuće zvuči Gercova tvrdnja da je britanska “škola” socijalne antropologije – u kojoj poimence navodi Evans-Pričarda, Redklif-Brauna, Mejera Fortisa, Maksa Glakmana, Edmunda Liča, Rejmonda Fertu, Odri Ričards, Z. F. Nejdela, Godfrija Linharta, Meri Dagleas, Emrisa Pitersa, Lusi Mair i Rodnija Nidama – “daleko više držana na okupu ovakvim načinom proznog opisivanja nego bilo kakvom usaglašenom teorijom ili zajedničkom metodologijom...” Da li zaista postoji britanska škola socijalne antropologije? Koje su njene karakteristike? Osobe koje su pomenute, čak, ni ne govore (niti su govorile) engleski na isti način, a kamoli da ga pišu. Rejmond Fert i Mejer Fortis bili su mi učitelji i kolege, i izuzetno cenim obojicu, ali ne cenim stil pisanja nijednog od njih. Ukoliko s druge strane Atlantika moji tekstovi liče na tekstove bilo koga od njih, onda su svi moji književni naponi u poslednjih 35 godina bili potpuno uzaludni.

Ali, Gercov spisak imena zaslužuje još jedan komentar u vezi njegovog stila. Jedan moj prijatelj, psihi-

jatar, jednom mi je rekao da je imao pacijenta koji je, dok je bio buđan, provodio vreme prepisujući imena iz telefonskog imenika. Gerc upravo tako piše. Svaki deo njegove argumentacije izložen je tako da vam je potreban rečnik imena da biste sve razumeli. Kaka-fonija koja iz toga proizilazi brzo postaje nešto što se ne može tolerisati. Gde stati? Na primer, čak i da socijalni antropolozi s Gercovog spiska imaju neku vrstu društvene solidarnosti, zašto ostaviti spisak samo s njihovim imenima? Šta je s Bronislavom Malinovskim, Ajsakom Šapirom, Ijanom Hogbinom, Monikom Vilson, Elizabet Kolson, Filis Kaberi, Vilijemom Stanerom, Džekom Gudijem... i ujka Tomom Koblijem i drugima...?

Pominje se da se Evans-Pričardova slava zasniva na njegovim radovima o Azandima, Nuerima i Sanusima, ali njihova povezanost s organizovanjem Anuaka tokom rata izgleda da postoji samo u Gercovoj imagini. Gerc pominje duboko neprijateljstvo koje se razvilo između Malinovskog i Evans-Pričarda, ali ne i očiglednu razliku između knjige o magiji Azanda, u kojoj je stilistički uticaj Malinovskog još uvek vrlo jak, ranih publikacija o Nuerima, gde je uticajan bio Redklif-Braun, i kasnijih radova, na koje počinje da utiče strukturalizam Levi-Strosa. Nema eksplicitnih referenci na katoličanstvo, niti na homoseksualnost Evans-Pričarda, iako je i jedno i drugo veoma uticalo na njegov stil pisanja.

Četvrto poglavlje zove se “Svedočenje iz prve ruke: Deca Malinovskog”. Mislim da je ovih dana jedini tekst o Malinovskom, koji potencijalna publika Heri Kemp predavanja čita, *Dnevnik u pravom smislu te reči*, pa se i moglo očekivati da će Gerc koristiti ovaj tugom ispunjen rad, koji vrlo lako može da bude pogrešno shvaćen, da bi prikazao ono za šta tvrdi da su osobenosti misli i stila Malinovskog.

Izgleda da Gerca ne brine to što Malinovski, kao autor, nikada nije imao nameru da ovaj spis objavi, niti pominje činjenicu da prva polovina *Dnevnika* nema nikakve veze s Trobrijandskim ostrvima i da je napisana pre nego što je Malinovski imao bilo kakvo značajno iskustvo rada na terenu ili razvio bila šta što bi trebalo da podseća na poseban antropo-literarni stil. On ne pominje da je izraz “Istrebite divljake”, koji je korišćen protiv Malinovskog (pominjao ga je Frensis

Hsu za vreme Predsedničkog govora pred AAA), naime, Konradov citat koji, u stvari, Malinovski koristi kao kritiku samog sebe! (*Dnevnik*, 21. januar 1915; Gerc, str. 74.)

Još je gori deo koji je ovde citiran na strani 133 (u završnom poglavlju), a za koji se kaže da je sa 150. strane *Dnevnika*. On je, u stvari, sa strane 140. Citat Gerca: “Radosno ‘Eureka!’ Malinovskog kada je prvi put naišao na Trobrijandane – ‘osećanje je posedovanja: ja ću ih opisati... (Ja ću ih) stvoriti.” Ovo je izvanredan primer *ne obraćanja* pažnje na tekst! Odrednica u *Dnevniku* je za 1. decembar 1917. Nema reči “Eureka!”. Ljudi koje Malinovski namerava da “stvari” (pišući o njima) nisu Trobrijandani, već tvorci grnčarije s Amflet ostrva. Do tada je Malinovski tečno govorio kirinavski i živeo među Trobrijandanima više od 18 meseci. Izgleda mi potpuno neverovatno da Gerc, koga mnogi smatraju za najboljeg etnografa u SAD-u, može da piše tako aljkavo.

Ali, vratimo se na Gercovo četvrto poglavlje. Naslov se ne odnosi na Malinovskog, već na “Decu Malinovskog”. Ko su ona? Najpre, Kenet Rid, autor knjige *The High Valley* (1965). U stvari, Ridova veza s Malinovskim, koga nikada nije sreo, prilično je daleka. On je po rođenju Australijanac, a osnove antropologije učio je od Ijana Hogbina, jednog od učenika prve generacije Malinovskog. Doktorirao je na LSE-ju 1948, kada je Rejmond Fert bio tamo profesor. Kasniju karijeru uglavnom je gradio na Vašingtonskom univerzitetu u Sijetlu. *Visoka dolina* nalazi se na istočnim visoravnima Nove Gvineje. Slažem se s Gercovim visokim mišljenjem o ovoj knjizi, jednoj od prvih antropoloških monografija koja je iskreno subjektivna i autobiografska. Rid se na kratko vratio u posete Visokoj dolini 1981. i 1982, ali nije bio u stanju da ponovo “uhvati” romansu prvobitnog terenskog istraživanja. Imao je ličnih problema koji su možda uticali na to, ali izgleda da Gerc sugeriše da je to neizbežna posledica bavljenja “uranjajućom etnografijom” u stilu Malinovskog, pa kada neko pokušava da bude iskren u svom radu, konačni rezultat je potpuno razočaranje.

U svakom slučaju, Gerc je uvrstio među “decu Malinovskog” tri skorašnje marokanske etnografije: P. Rabinoua (1977), V. Krapanzana (1980) i K. Dvajera

(1982). Nijedan od ovih autora nema nikakve veze s Malinovskim. Gercova tvrdnja da postoji sličnost u stilu, ali da se sve završava promašajem, jer su autori “stavili” previše sebe u svoje tekstove, vrlo je lično otkriće. Naravno, sâm Gerc je specijalista za Maroko, pa možda to zna, ali on nije objektivni posmatrač. Navodna veza s Malinovskim opet pokazuje koliko je antropolozima, koji su odgajani u američkoj tradiciji od Boasa, preko Krebera i Talkota Parsonsa do Edvarda Šilsa, teško da shvate šta je Malinovski hteo da kaže.

Peto poglavlje je o Rut Benedikt. Ona nije autorka koja je puno čitana s ove strane Atlantika. Čak i knjiga *Obrasci kulture* nije više deo obavezne lektire za studente, a *Hrizantema i mač* nikada nije ni bila. Međutim, Gerc je, uzimajući kao primer rani minorni tekst koji je sačuvala Margaret Mid, uspeo da me ubedi kako Benediktova zaslužuje poređenje sa Sviftom. Naslov poglavlja, “MI/ NE–MI: Putovanja Benediktove” (“US/NOT–US: Benedict’s Travels”), treba da posluži kao trop na “Guliverova putovanja”, a izgleda da bi Gerc postavio Benediktovu na isti nivo s Monteskejom, Volterom, V. S. Gilbertom, Veblenom i Solom Belouom (str. 107–108). Ponovo skrećem pažnju na Gercov rečnik! Svejedno, ovo je najbolje poglavlje u knjizi. S druge strane, dugotrajna ljubavna veza Benediktove s Margaret Mid nije pomenuta, mada je, pošto je o njoj govorila ćerka Midove, Ketrin Bejtson, sada javna.

Poslednje poglavlje zove se “Biti ovde: čiji je to život, u stvari?” Izuzetno je teško za čitanje zbog ponavljanja i nabranjanja imena – “zaklonjena plaža u Polineziji, spaljeni plato u Amazoniji; Akobo, Meknes, Panterova jazbina...” – “samodovoljnost Levi-Strosa, samouverenost Evans-Pričarda, plahost Malinovskog, spokojnost Benediktove...” Skeptik u meni reaguje na ovo gundajući: “Zašto Polinezija?” – “Šta je plaho u vezi Malinovskog?” Ali, izgleda da je argument to što vrsta etnografije kojom su se bavili (ili pokušavali da se bave) Gercovih četvoro protagonista u postkolonijalno doba, nema više relevantnost za bilo šta. U ono daleko vreme, “Sada” i “Ovde” nalazili su se na vrlo različitim delovima geografske karte. Geografske razlike odražavale su se u kulturnim razlikama. Kulture su imale oštre ivice. Mogle su da se posmatraju kao potpuno odvojene. Ali, više nije tako.

Kao punopravnog člana “britanske ‘škole’ socijalne antropologije” (ma šta to značilo!), ovo me previše ne brine. Uvek sam smatrao da su, u etnografskom pisanju, kulturne razlike, iako ponekad pogodne, samo privremene fikcije. Nedavno sam o ovome pisao eksplicitnije. Etnografska monografija ima više zajedničkog s istorijskim romanom nego s bilo kojom vrstom naučnog rada. Kao antropolozi, treba da se suočimo s danas opšte prihvaćenom činjenicom da su u romanu likovi izvedeni iz aspekata ličnosti autorâ. Kako bi moglo biti drugačije? Jedini ego za koji znam iz prve ruke jeste moj sopstveni. Kada Malinovski piše o trobrijandskim ostrvljanima, on piše o sebi; kada Evans-Pritchard piše o Nuerima, on piše o sebi. Bilo koji drugi način opisivanja pretvara karaktere iz etnografskih monografija u mehaničke naprave. Nemam pojma da li bi se Gerc složio s ovim iskazom. Ponekad mi se čini kao da govori nešto slično, a ponekad nešto potpuno suprotno.

Možda je osnovni problem ono što sam ranije pomenuo. Zašto bi antropolozi uzeli “zdravo za gotovo” da se istorija nikada ne ponavlja, a sebe ubedili da se kulture, u etnografskom smislu, ako ih niko ne dira, baš nikada ne menjaju? Odgovor je da je često pogodno verovati u to. Malinovski je verovao da trobrijandska *kula*, kako ju je on video, postoji već stotinama, ako ne i hiljadama godina. Ovo uverenje pominje samo u jednoj napomeni. Po onome što znamo, ovaj ritual je, u stvari, postojao manje od 50 godina i celo vreme se ubrzano menjao. Ali, čak ni arheolozi ne bi prihvatili takvu tvrdnju sa stopostotnom izvesnošću. Za stil pisanja Malinovskog neophodno je bilo da je *kula* postojala dugo vremena. Da nije te neverovatne pretpostavke, nikada ne bismo imali *Argonaute zapadnog Pacifika*. Etnografe i pisce, pre svega, ne zanima prava istina; oni žele da ubede kroz svoj način pisanja. Kada Montenj piše o ljudožderima u XVI veku, on je daleko ubedljiviji nego V. Arens na istu temu iz Stouni Bruka 1979. Mislim da bi se Gerc složio s tim.

Preveo: Aleksandar Bošković